

УДК 37.013:78–053.6

СПРИЙНЯТТЯ ПІДЛІТКАМИ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ МУЗИКИ

Салій С.В.

У статті порушується проблема сприйняття підлітками художніх образів музики в процесі навчання їх гри на баяні (акордеоні).

Ключові слова: художній образ музики, синтез, інтегрований підхід, взаємопідхід, взаємодія.

В статье рассматривается проблема осознания подростками художественных образов музыки в процессе обучения их игре на баяне (аккордеоне).

Ключевые слова: художественный образ музыки, синтез, интегрированный подход, взаимоподход, взаимодействие.

In the article the problem of teenagers' perception of musical expressions is examined in the process of teaching them to play a button accordion.

Key words: musical expression, synthesis, integrated approach, interaction.

На початку третього тисячоліття відновлення всіх сфер культури, здійснення демократичних реформ, які орієнтуються на національні й загальнолюдські цінності, відродження духовного потенціалу України, створюють соціальне замовлення на творчу особистість, що активно бере участь у соціокультурних перетвореннях. Тому поступ суспільства до сучасної глобальної цивілізації все більш актуалізує питання духовного розвитку підлітків. Духовні виміри становлення особистості пов'язуються з її внутрішнім світом: утвердженням моральних цінностей, формуванням естетичних ідеалів, розвитком здатності до самопізнання, самовдосконалення, самореалізації. Суспільна потреба духовного розвитку молоді актуалізує виключну значущість мистецького, зокрема музичного, навчання, що дає унікальну можливість осмислення світу й місця людини в ньому через об'єктивовану в художній образ дійсність, забезпечує духовний зв'язок різних поколінь, різних культур.

Модернізація змісту музичного навчання з урахуванням вітчизняних і світових процесів передбачає застосування нових форм впливу художніх цінностей на цілісний розвиток особистості. Всі види мистецтва, в тому числі і музика, впливають на людину через художні образи. Художній образ музичного твору є найбільш чуттєвим і опосередкованим, він викликає глибоко індивідуальні реакції, які зумовлюють поліваріантність сприйняття. Тож осягнення музичних образів вимагає глибоко індивідуального відчуття поряд із усвідомленням об'єктивних закономірностей розвитку мистецтва.

Аналіз останніх публікацій. Цілісне розкриття художніх образів музики неможливе поза впровадженням інтегрованого підходу у процес навчально-виховної роботи з підлітками. Професор

О.П.Рудницька обґрунтувала доцільність використання інтеграції мистецтв у педагогічному процесі [2]. Будь-який вид мистецтва, використовуваний як окремий, на думку О.П.Рудницької, не може повною мірою забезпечити розв'язання освітніх завдань, тому лише інтеграція мистецтв, утворена на основі їх взаємодії, сприяє гармонійному розвитку особистості, розкриває цілісну художню картину світу і таким чином впливає на формування світогляду людини. Науковець наголошує, що "вивчення окремого мистецтва має відбуватися у комплексі суміжних естетичних, мистецтвознавчих, культурологічних знань, які є необхідними для формування уявлень про його функціонування у загальній художній культурі суспільства" [2].

Питанням інтеграції присвятили свої праці Л.Масол, Н.Миропольська, О.Отич, М.Сова, О.Соколова, Г.Шевченко, О.Щолокова, Б.Юсов та ін. Сьогодні педагоги-науковці визнають не тільки необхідність упровадження інтеграційних процесів у мистецькій освіті, а й визначають інтеграцію як універсальний методологічний підхід до вивчення мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Треба зазначити, що філософія інтегративної освіти орієнтує на узагальнення різноманітних знань, уявлень, цінностей у площину формування у свідомості суб'єкта навчання цілісної картини світу. Відповідно, мистецька освіта, що ґрунтується на інтегративних підходах, покликана збагачувати духовні сили особистості, вчити її переживання глибокої єдності з усім світом і людством у цілому через глибоке розуміння та індивідуальне переживання мистецтва на основі синтезу багатовекторних знань, через художню творчість, що передбачає використання цілого комплексу мистецько-виражальних засобів.

Поруч із філософськими засадами використання категорії "інтеграція" у мистецькій освіті, впровадження інтегрованого підходу у процес навчання

гри на баяні (акордеоні) для забезпечення усвідомлення підлітками сутності і змісту музичних образів та втілення їх у реальному звучанні передбачає вивчення та врахування психологічних та дидактичних аспектів цього явища.

Для обґрунтування необхідності впровадження інтегрованого підходу до усвідомлення учнями художніх образів музики, з психологічної точки зору, важливою є теорія функціональних зв'язків між пізнавальними процесами (увагою, пам'яттю, мисленням), розроблена психологом Б.Г.Ананьєвим. Згідно з теорією вченого, цілісність структури інтелекту задається процесами когнітивної диференціації та інтеграції (посилення зв'язків). Учений та співробітники його лабораторії дійшли висновку, що інтелектуальний розвиток характеризується тенденцією до зростання кількості й обсягу кореляційних зв'язків між різними властивостями як однієї пізнавальної функції, так і між пізнавальними функціями різного рівня. Цей висновок інтерпретувався ними як прояв ефекту інтеграції різних форм інтелектуальної активності, а критерій розвитку інтелекту розглядався через міру інтегративності [1].

Усвідомлення учнями сутності музичного образу має психологічні передумови, що визначаються особливостями мислення (на основі поєднання чуттєвих, образно-уявних, раціонально-логічних, творчо-інтуїтивних аспектів пізнання) та його здатності зіставляти близькі та досить далекі предмети і явища, встановлювати їх спільні і відмінні риси, проводити між ними паралелі, синтезувати й узагальнювати отримані знання та набувати досвід, що віддзеркалюється у свідомості в уявленнях цілісної (художньої) картини світу.

Впровадження інтегрованого підходу у процес навчання гри на баяні має дидактичні основи. Їх визначають сучасні пріоритети й установки освіти, що передбачають формування системності знань і вмінь, ціннісних орієнтацій, досвіду та здатності особистості до їх переносу до узагальнюючих понять відповідно до світоглядних проблем.

У сучасній педагогіці розглядається процедура інтегрування як процес упорядкування системи набуття знань, професійних умінь через виділення стрижневих компонентів і з'ясування зв'язків між ними навколо певної провідної ідеї [3].

Сучасні вчені-педагоги виділяють в освітніх інтеграційних процесах предметно-образні, понятійні, світоглядні види інтеграції.

Умовою *предметно-образної інтеграції* є спорідненість знань, тематики у змісті декількох навчальних предметів, на основі чого виділяються спільності та закономірності.

Здатність оперувати поняттями, переносити їх в іншу площину вивчення предмета та розглядати під іншим кутом зору забезпечується *понятійною інтеграцією*.

Взаємозалежність спільних ключових ідей – “вузлових” проблем, що поширюються на різні навчальні дисципліни, є підставою для *проблемної інтеграції*, коли знання інтегруються в єдиний блок – світоглядну модель.

Теоретичний рівень інтеграції як необхідна логічна основа розуміння художнього образу

музики передбачає узагальнення і систематизацію знань про художню картину світу. На цьому рівні відбувається забезпечення усвідомлення учнями сутності поняття художнього образу, його змісту, форми, семантики музичної мови, елементів розкриття та відображення багатоаспектності навколишнього світу засобами мистецтва, що потребує порівняльного аналізу засобів художнього осмислення навколишньої дійсності у різних видах мистецтва, проведення художніх паралелей між художніми образами, близькими за тематикою, жанровою і структурною композицією тощо.

Доцільними вважаємо порівняння виражальних засобів музики у розкритті художнього образу та інших видів мистецтв (живопису, хореографії, поезії та ін.). Заглибленню у світ образу сприяє порівняння мелодії з рисунком у живопису, гармонії – з фарбами та кольором, ритмо-формули – з формами архітектури та ін. Асоціативні спорідненості художньої мови різних видів мистецтва забезпечуються проведенням художніх паралелей: інтонаційність музичного образу зіставляється з пластикою хореографії; ладові коливання, тембральність музики співвідносяться з динамікою конструктивних елементів живопису, нюансами світла та кольору.

Такі порівняння, аналогії, художні паралелі акцентують увагу підлітків на сутність змісту художнього образу, допомагають набути досвід їх естетичного сприймання, оцінювання, осмислення.

Синестезійність є важливим аспектом вивчення емпіричного рівня інтеграції у нашому дослідженні, оскільки актуалізує досвід особистісно-чуттєвих мистецьких вражень, зумовлює неповторність конкретно-чуттєвого індивідуального сприйняття художніх образів, забезпечує емоційну насиченість відтворення музичного образу. Вона стимулює осягнення багатоплановості музичного образу, виявлення невисловленого його художнього змісту, відкриває шлях до синкретичної повноти його відчуттів у єдності свідомого і позасвідомого.

Співвідчуття, які виникають внаслідок переведення музичної мови художнього образу на інші художньо-виражальні засоби мистецтв, дають можливість осягнути сутність образу шляхом чуттєвого зіставлення різних характеристик (“колючий звук”, “політність звучання”, “важкий акорд”, “прохолодна гармонія”, “кульгаючий ритм”, “візерунки мелодії”, “гострота інтонування”, “теплий звук” та ін.).

Виникнення таких чуттєвих асоціацій забезпечує індивідуально-неповторне осягнення музичного образу, збуджує суб'єктивні ефекти інтеграції зорових, звукових, тактильно-дотикових відчуттів сприйняття.

Саме емпіричний рівень інтеграції забезпечує проникнення в глибинний, “підтекстовий” смисл музичного образу, у його “духовну” сутність.

Реалізація теоретичного та емпіричного рівнів інтеграції, на нашу думку, забезпечується такими методами педагогічної роботи:

- порівняння виражальних засобів художніх образів у різних видах мистецтва;
- проведення емоційно-образних художніх паралелей;
- художньої аналогії;
- формотворчі зіставлення;

- метод синестезії або міжсенсорних асоціацій;
- вербалізація художніх вражень;
- "візуалізація" музичного образу;
- комплексних асоціацій.

Рис. 1 ілюструє рівні та методи впровадження інтегративного підходу у вивченні музичних образів в умовах навчання гри на баяні та акордеоні.

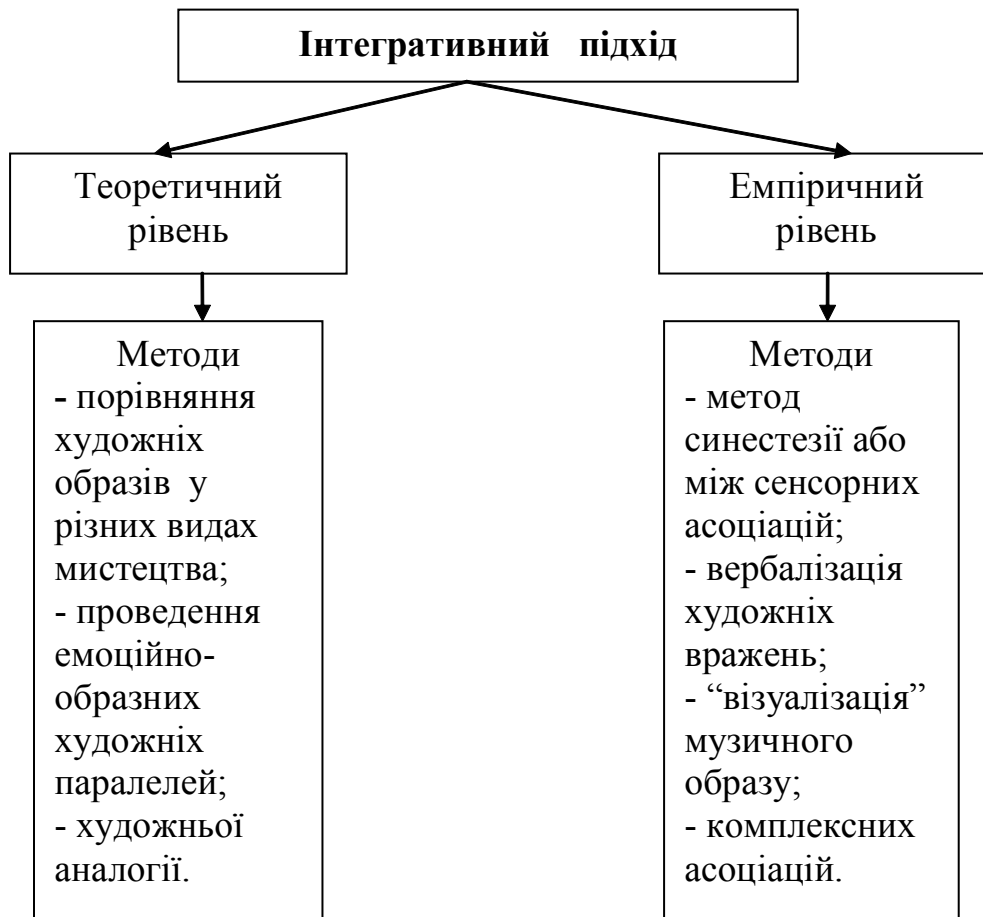

Рис. 1. Впровадження інтегративного підходу у вивченні художніх образів музики

Роблячи висновки, необхідно сказати, що усвідомлення підлітками художніх образів музики сприяє більш глибокому пізнанню, осмисленню та відтворенню у виконавстві художнього змісту музики, осягненню її музичних образів. Впровадження інтегрованого підходу у процес вивчення та відтворення у виконавстві музичних образів передбачає розробку спеціальних методів роботи, відповідно до теоретичного та емпіричного рівнів інтеграції. До теоретичного рівня

відносимо методи порівняння художніх образів у різних видах мистецтва; проведення емоційно-образних художніх паралелей; художньої аналогії; формотворчі зіставлення, які сприяють усвідомленню єдності різновидів мистецтв та заглибленню у сутність музичних образів. До методів емпіричного рівня інтеграції належать методи синестезії або міжсенсорних асоціацій, вербалізації та візуалізації музичного образу, комплексних асоціацій.

Література

1. Ананьев Б. Г. Место искусства в познании мира / Б. Г. Ананьев. – М., 1980. – 255 с.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям : навч. посіб. / С. У. Гончаренко. – К. ; Вінниця : ДОВ Вінниця, 2008. – 278 с.
3. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.